

nijem poznavanju prošlosti biokovsko-neretvanskog područja, a važna je i za regionalnu povijest graničnih bosansko-hercegovačkih krajeva; napokon, to je prinos poznavanju starine toga dijela hrvatskog naroda.

Na kraju, možda, moglo bi se ponoviti da interni termini »Turci«, »turski« mogu biti opravdani kada je riječ o Turskom Carstvu u cjelini, ali ne i kad se govori o našim krajevima u njemu, gdje je pučanstvo slavenske krvi, a i nosioci vlasti su bili domaći ljudi. Zato bi se u takvim tekstovima moglo naći zamjenu, kao što je to, npr., i pisac učinio kad je napisao »muslimanski prvaci« (26).

Trpimir Macan

O NEKIM PRILOZIMA MIROSLAVA BERTOŠE POVIJESTI ISTRE U XVI—XX STOLJEĆU

1. *O nekim problemima tzv. druge slavenske kolonizacije Istre*, Radovi Pedagoške akademije u Puli I, 1968, 26.

Polazeći od tendencioznih prikaza tzv. druge slavenske kolonizacije mletačke Istre u talijanskoj historiografiji koji opadanje Istre u XVI i XVII st. objašnjavaju poglavito zaostalošću doseljenika, autor je na temelju objavljene građe i literature dobro izložio bitne uzroke tog opadanja. To su, osim epidemija i ratova, ekonomsko nazadovanje Venecije i njime uvjetovana eksploatacija stanovništva, koju je samovolja mletačkog činovništva u Istri učinila još nepodnošljivijom. Iako je sistematska kolonizacija pustih krajeva od sredine XVI st. opet napučila zemlju, ona je imala i mnogo nepovoljnih popratnih pojava unoseći krivnjom vlasti kaos u posjedovne odnose i uzrokujući česte sukobe doseljenog stanovništva sa starosjediocima. Ove pojave autor ilustrira i neobjavljenom građom od koje je nešto dodao raspravi (Prilozi, 23—26).

Autor je opravdano ocijenio termin »druga kolonizacija« kao neispravan, jer iako su selidbeni talasi XVI i XVII st. obilježili važnu prekretnicu u povijesti hrvatskog naroda u Istri, njegovo naseljavanje ondje traje neprekinuto od prvih seoba u VI st. dalje.

Na kraju je autor s pravom odbacio kao netočne tvrdnje u radu Gligora Stanojevića o naseljavanju Istre u XVII st. (1965).

Taj je rad podvrgao opširnoj kritici u raspravi *Jedan prilog naseljavanju Istre u XVII stoljeću*, HZ XIX-XX, 1966—67, 467—483, u koju je prenio i onaj dio prije spomenute rasprave koji se odnosi na tadašnju politiku Venecije prema Istri. Ocijenivši pozitivno mletačku arhivsku građu koju je Stanojević upotrijebio, autor je upozorio na različite nedostatke u njegovu radu, od nepoznavanja novije literature, preko neispravnog prikaza mletačkog postupanja sa šumskim bogatstvom Istre, do tendencioznog isticanja pravoslavnog elementa među kolonistima i upotrebe talijanskog nazivlja za istarska naselja.

2. *Dvigradsko područje prema nekim dokumentima iz XVI-XVIII stoljeća — Antroponimija Dvigradskog područja 1400—1750*. Jadranski zbornik VII, 1966—69, 161—205.

Oba priloga, koja se odnose na pitanje postanka današnjih naselja ponad Limske drage i fluktuacije njihova stanovništva u doba mletačke vladavine, tijesno su među sobom povezana, iako se razlikuju po svom obliku. Prvi (161—176) je rasprava o ponovnom naseljavanju toga područja od kraja XVI st., a težište je druge (177—205) u popisu patronima, ličnih imena i nadimaka (183 i. d.), koji je autor izradio na temelju opsežne i pretežno neobjavljene izvorne građe.

Poglavita je vrijednost ovih radova u boljem upoznavanju etničke pripadnosti novog stanovništva i u prikazu mletačke kolonizacione politike. Ova je osim pozitivnih rezultata imala za posljedicu anarhiju u posjedovnim odnosima, jer nije uspjela izraditi katastar, nastojeći prvenstveno da radi poreza ne ostavi zemlju neobrađenu.

3. *Neki podaci o hajducima i sudskom procesu protiv njih (1671—1675)*, Istarski mozaik IX, 1971, 117—129.

Naslov ovog priloga ne označava dovoljno njegovu sadržinu. Radi se o priremenom naseljenju u Puljštini 180 risanskih hajduka (s njihovim obiteljima), koji su i nakon sklopljenog mira 1669. uznemiravali turske pogranične krajeve. Prilog zapravo rezimira rezultate autorova opširnijeg istraživačkog rada (130 str.) koji je primljen za tisak u izdanju Sjevernojadranskog instituta u Rijeci i u cjelini je plod arhivalnih studija. Iako prikazani događaji ne prelaze značenje jedne epizode koja u povijesti Istre nije ostavila dubljih tragova, ipak su oni u mnogočemu vrijedni pažnje. To se osobito odnosi na nasilnički mentalitet hajduka i pomirljive postupke mletačkih vlasti prema njima.

4. *Interes Ivana Kukuljevića za istarske starine*, Forum X, 1971, knj. XXI, 285—303.

Autor je u tom prilogu, kako sam kaže (285), pokušao da »sistematskije ispita s kojim je kulturnim, javnim i znanstvenim radnicima u Istri Kukuljević održavao vezu i kako je u toj hrvatskoj zemlji sabrao zanimljivu, veliku i vrijednu zbirku«. Na temelju dobrog poznavanja literature i posluživši se arhivskom građom, autor donosi, između ostaloga, 16 regesta pisama iz Kukuljevićeve prepiske (290—297), a svoj prikaz popraća s gotovo stotinjak korisnih bilježaka.

5. *Jakov Volčić i njegova prepiska s kulturnim radnicima u Hrvatskoj u drugoj polovini XIX stoljeća*, Historijski zbornik XXIII-XXIV, 1970—71, 325—346.

Objavljujući, s pedesetak bilježaka, osam Volčićevih pisama Kukuljeviću i Kurlcu iz razdoblja 1852—77 (340—346), autor je u tekstu koji im prethodi (325—339) prikazao u cjelini život i rad toga istarskog preporoditelja-Slovenca. Taj je uvod zapravo samostalna rasprava i dobar prilog cjelovitijem upoznavanju hrvatskoga narodnog pokreta u Istri.

6. *Etnička struktura Pule od 1613. do 1797. s posebnim osvrtom na smjer doseljavanja njezina stanovništva*, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu XV, 1970, 53—130, i XVI, 1971, 53—88. Taj se prilog sastoji od prikaza demografskog razvoja Pule u navedeno doba (I, 53—76) te popisa prezimena prema mjestu porijekla i abecednog indeksa imena (II, 75—88).

S obzirom na to da je talijanska historiografija izbjegla da »znanstvenoj javnosti pruži na uvid dokumentarni materijal o etničkom sastavu grada Pule od sredine XVI do kraja XVIII st.«, autor je na temelju matičnih knjiga, koje postoje od 1613, ispunio tu prazninu veoma savjesno i s punim osjećajem znanstvene objektivnosti. Nije pri tom previdio teškoće metodičke prirode, svjestan činjenice da se iz podataka koje donosi »ne mogu stvarati zaključci o broju pripadnika različitih etničkih grupa u Puli, već samo o njihovu omjeru«, jer »oblik prezimena ne znači baš u svakom slučaju i etničku pripadnost«. Osnovni rezultat svoga rada izrazio je riječima da je, prema antroponimičkoj građi koju donosi, »talijanski utjecaj bio jači, iako je prisutnost hrvatskog etničkog elementa, a s tim u vezi i njegovih običaja, jezika itd., mnogo važnija nego što je to mogla tvrditi dosadašnja hrvatska historiografija«.

7. *Proština 1921. Antifašistički pokret seljaka jugoistočne Istre*. Pula 1972, str. 150 + 8 str. slikovnih priloga.

U toj knjizi, koja je do sada njegov najopsežniji objavljeni rad, autor je na 99 str. teksta obradio temu izraženu u naslovu i zatim mu dodao »izbor dokumentata« iz Historijskog arhiva u Pazinu (str. 102—139), indeks imena, sažetak teksta na talijanskom jeziku i neke dokumentarne ilustracije.

Iako o tom pokretu istarskih seljaka ima starijih priloga različite vrijednosti, autor je uspio da na temelju do sada neiskorištene izvorne građe, iskaza A. Cilige, jednog od glavnih organizatora pokreta, i nekih dokumentarnih tekstova u rukopisu rekonstruira do u tančine tok događaja i pouzdano utvrdi njihovo značenje.

Prikazu pokreta prethodi opširniji opis »političkih previranja u Istri 1920—1921« i Proštine s njezinim stanovništvom (9—30). Protivno F. Čulinoviću (1951) autor je nesumljivo dokazao da se u pokretu proštinskih seljaka radi o izrazito anti-fašističkom otporu, suprotstavljanju nasiljima fašista pomognutih državnim organima, a nikako ne o nekoj buni protiv talijanske države kao takve. Prema tome, on se ne može ocijeniti kao nacionalni pokret niti je imao klasno svjesno obilježje, iako su neki komunisti odigrali u njemu odlučnu ulogu.

Autor je uvjerljivo dokazao da »štrajk rudara i okupacija postrojenja labin-skih radnika i antifašistički istup seljaka Proštine predstavljaju po svojem intenzitetu najznačajnije radničko-seljačke pokrete u kraljevini Italiji u prvoj polovini 1921. godine« (98), ali da ta dva revolucionarna žarišta »usprkos vremenske koincidencije i međusobne povezanosti nisu prerasla u organizirani zajednički istup« (99).

Jaroslav Šidak

G. NOVAK, COMMISSIONES ET RELATIONES VENETAE VI, MSHSM 49, Zagreb 1970.

Sedamnaesto stoljeće u povijesti Mletačke Dalmacije historiografski je oskudno istraženo, usprkos činjenici što se veći broj radova u kojima se njezina prošlost obrađuje (osobito G. Novaka, zatim S. Traljića i drugih) i na nj odnosi. U središtu dosadašnjih proučavanja bio je politički okvir koji je Dalmaciji postavljala mletačka vlast, dok je najmanje poznat gospodarski i društveni razvitak dalmatinskih gradova u tom razdoblju. G. Novak je monografski obradio povijest više dalmatinskih gradova, odnosno otoka, u mletačkom razdoblju (Hvar, Split, Vis), dok je S. Traljić u više radova istraživao ekonomske odnose Dalmacije s turskim zaleđem; i u posljednje doba objelodanjeno je nekoliko radova u kojima se istražuje mletačko razdoblje (na primjer, *Povjest otoka Brača* od D. Vrsalovića, Supetar 1968). Ipak, uza sve to, XVII st. možemo označiti kao najmanje poznato u povijesti Dalmacije, dakako, izuzmemo li mletačko-turske ratove XVII st. (Kandijski i Morejski rat). Od četiristoljetne mletačke vlasti nad Dalmacijom najpotpunije, iako ni izdaleka cjelovito, obrađeno je XV st. (M. Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću*, Sarajevo 1967), a zatim XVIII st., prije svega neki elementi gospodarskog razvitka u tom posljednjem stoljeću mletačke vlasti. Dva srednja stoljeća u povijesti mletačke Dalmacije, XVI i XVII, razmjerno su najslabije proučena, ali dok je za XVI st. barem edirana važna izvorna građa (*Commissiones et relationes venetae I-V*), dotle za XVII st. gotovo i nema tiskane izvorne građe. To je jedan od važnijih uzroka oskudnom raznavanju povijesti Dalmacije u tom stoljeću.

Iz navedenih razloga vrlo je dragocjena pojava posljednjeg (VI) sveska Mletačkih uputstava i izvještaja u izdanju Jugoslavenske akademije koji nam otvara pogled u taj nedovoljno proučeni period u povijesti Mletačke Dalmacije. Građu za

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXV—XXVI

1972—73

Redakcioni odbor:

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Izdaje
Povijesno društvo Hrvatske
Zagreb